

ÖZGÜN ARAŞTIRMA

Nilüfer Halk Sağlığı Eğitim Araştırma ve Uygulama Bölgesi'nde 15-49 Yaş Evli Kadınların Aile Planlaması Yöntemi Kullanımındaki Değişim (2002-2009)

Harika GERÇEK, Kayıhan PALA

Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Bursa.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Nilüfer Halk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Bölgesi'nde yaşayan 15-49 yaş evli kadınların aile planlaması yöntemi kullanımındaki değişiminin incelenmesidir. Tanımlayıcı tipteki bu çalışmada, 2002-2009 yılları arasında, Bölgede aile planlaması yöntemi kullanımına ilişkin veriler karşılaştırılmıştır. Veriler Bölgenin yıllık raporlarından elde edilmiştir. İstatistik analizlerde ki-kare testi kullanılmıştır. Bölgedeki 15-49 yaş evli kadın sayısı 2002 yılında 3820 ve 2009 yılında 4274'tür. Bölgede 2002 yılında %76,6 olan yöntem kullanma oranı 2009'da %83,6'ya yükselmiştir ($p<0,001$). Her iki yılda da en çok kullanılan yöntem geri çekmedir (2002'de %39,2 ve 2009'da %31,0). Aile planlaması yöntemi kullanan kadınların, 2002 yılında %48,8'i 2009 yılında ise %62,8'i çağdaş yöntemleri tercih etmiştir ($p<0,001$). 2002 yılında çağdaş yöntemlerden en çok RIA (%21,6), 2009 yılında ise kondom (%22,1) tercih edilmiştir. Nilüfer Halk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Bölgesi'nde aile planlaması hizmetleri eğitilmiş ve deneyimli çalışanlar tarafından yürütülmektedir. Bölgedeki aile planlaması yöntemi kullanımı genel olarak Türkiye'den yüksektir. 2002 ve 2009 yıllarını karşılaştırdığımızda, bölgede çağdaş yöntemlerin kullanımında olumlu yönde bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu değişimin sebebinin ücretsiz ve ulaşılabilir hizmet sunulması ile sürekli verilen halk eğitimleri olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile planlaması yöntemleri. 15-49 yaş evli kadınlar. Halk sağlığı. Nilüfer.

Changes in The Use Of Family Planning Method Use of Married Women Aged 15 - 49, Living in Nilufer Public Health Research and Training Area (2002 – 2009)

SUMMARY

The objective of this study was to investigate the change in family planning (FP) method use of married women aged 15 - 49, living in Nilufer Public Health Research and Training Area. In this descriptive study FP method use data of the years 2002 and 2009 were compared. The data of the area were gained from the yearly reports of the area. Chi - square test was used for the statistical analysis. The number of married women aged 15 - 49 was 3820 in 2002 and 4274 in 2009. FP method use increased from 76.6% to 83.6% ($p<0.001$). Coitus interruptus was the most used method both in 2002 and 2009 (39.2% in 2002 and 31.0% in 2009). Among women using a FP method 48.8 % in 2002 and 62.8 % in 2009 preferred modern methods ($p<0.001$). In 2002 intrauterin device (21.6%) and in 2009 condom (22.1%) was the most favored modern method. In Nilufer Public Health Research and Training Area FP services are given by trained and experienced health personal. PF method use data of the area is higher than Turkey in general. When we compare the years 2002 and 2009 we see a favorable change in modern method use in the area. This change is probably due to services that are accessible and free of charge as well as continuous public education.

Key Words: Family planning methods. Married women aged 15 – 49. Public health. Nilufer.

Aile Planlaması (AP) uygulamalarının asıl hedefi anne ve çocukların sağlıklarının korunması ve sağlık düzeylerinin yükseltilmesidir. Bu uygulamaların amacı istenmeyen gebelikleri ve buna bağlı olarak anne ve

bebek ölümlerini önlemek, çiftleri doğru bilgilendirip arzu ediyorlarsa gebelikten korunma yöntemleri hakkında danışmanlık ve uygulama hizmeti vermek, her aileye istedikleri zaman ve istedikleri sayıda çocuk sahibi olabilmeleri için yardımcı olmaktır. İyi bir aile planlaması hizmeti çocuk sahibi olamayan (infertil) çiftlerin, çocuk sahibi olabilmeleri için onlara sunulacak yardım hizmetlerini de kapsar. Aile planlaması hizmetleri karar vermede aile fertlerinin yeteneklerini geliştirir ve aileye çocuk sahibi olma konusunda serbest karar verme özgürlüğünü tanır¹⁻⁵. Bunun da ötesinde, AP hizmetleri bir toplumda kadın statüsüne en büyük katkı sağlayan etkinliklerdendir⁶. Basit, kolay

Geliş Tarihi: 07.05.2010
Kabul Tarihi: 11.04.2011

Dr. Harika GERÇEK
Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Halk Sağlığı Anabilim Dalı,
Bursa.
Tel: 0224 295 42 81
e-mail: hgercek@uludag.edu.tr

ve ucuz olan bu koruyucu hizmetler aynı zamanda ülkelerde nüfus-kalkınma ilişkisinin temel eksenini de oluşturmaktadır⁷.

Aile planlaması hizmetleri 1978'de Almaata'da tüm dünya tarafından kabul edilen Temel Sağlık Hizmetleri (TSH) Bildirgesi'nde bir temel sağlık hizmeti olarak belirtilmiştir. Uluslararası toplantılarda ve "Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi" (CEDAW) sözleşmesinde de ortaya koyulduğu gibi aile planlaması aynı zamanda bir insan hakkıdır. 1994'de Kahire'de yapılan Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansında (International Conference on Population and Development - ICPD); üreme sağlığı tanımı kapsamında, aile planlaması yöntemleri konusunda bilgi sahibi olma hakkının yanı sıra bu yöntemlere ulaşabilme hakkı da belirtilmiştir⁷.

Gelişmekte olan ülkelerle, gelişmiş ülkelerin sağlık yönünden en önemli farkları ana-çocuk sağlığı alanındadır⁷. Çoğu (%99) gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere her yıl yaklaşık 536 bin kadın gebelik, doğum ve uygun olmayan koşullarda yapılan düşükler nedeniyle ölmektedir⁸. Bu ölümlerin büyük bir çoğunluğu etkili bir aile planlaması yöntemi kullanılması ile önlenbilir. Öyle ki, pek çok ülkede yürütülen "Dünya Doğurganlık Araştırması" sonuçlarına göre; her yıl anne ölümleri üçte bir oranında düşürülebilir. Bu da AP yöntemlerini tanıtmak, yöntem isteminde bulunanların, bu hizmetleri veren kuruluşlara ulaşmalarını ve hizmeti almalarını sağlamakla olanaklıdır⁹.

Ülkemiz verileri değerlendirildiğinde, 1998 yılında %63,9 olan herhangi bir yöntem kullanım oranının 2003 yılında %71,0'a ve 2008 yılında %73,0'a ulaştığı görülmektedir. Modern yöntem kullanım oranı ise bu süre içinde artarak sırasıyla %37,7, %42,5 ve %46,0'a ulaşmıştır. En sık kullanılan modern yöntem RİA olup kullanım oranları yıllara göre sırasıyla %19,8, %20,2 ve %16,9 olmuştur. Bu yöntemi kondom kullanımı izlemekte olup kullanım oranı %8,2'den %10,8'e ve sonrasında %16,9'a ulaşmıştır (TNSA 1998, 2003, 2008).

Nilüfer Belediyesi ve Uludağ Üniversitesi işbirliği ile kurulan Nilüfer Halk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Bölgesi (NHSEAB) aile planlaması danışmanlığı sunulmasını ve çağdaş yöntem kullanımının desteklenmesini bölgede yürütülen birinci basamak sağlık hizmetleri içerisinde öncelikli hedef olarak benimsemiştir. Birinci basamak sağlık hizmetleri içerisinde aile planlaması danışmanlığının sunulmasının ve karşılanamayan aile planlaması araç gereksiniminin karşılanmasının, aile planlaması yöntem kullanımına etkisinin incelenmesi halk sağlığı açısından önem taşımaktadır. NHSEAB verilerinin yıllara göre kendi içinde ve Türkiye verileri ile karşılaştırılarak, bölgede sunulan birinci basamak sağlık hizmetlerinin aile planlaması açısından etkinliğinin değerlendirilmesi bizi bu çalışmayı yapmaya iten başlıca etmen olmuştur.

Bu çalışmanın amacı Nilüfer Halk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Bölgesi'nde yaşayan 15-49 yaş evli kadınların, aile planlaması yöntemi kullanma durumlarının, 2002-2009 yılları arasındaki değişiminin incelenmesidir.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışmanın yapıldığı Nilüfer Halk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Bölgesi, Nilüfer Belediyesi ile Uludağ Üniversitesi arasında imzalanan bir protokolle 2001 yılında kurulmuştur¹⁰. Bölgedeki "Aile Planlaması Birimi" 2003 yılında Fethiye Halk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Merkezi'nde kurularak ücretsiz RİA uygulanmaya, kondom dağıtmaya ve danışmanlık hizmeti vermeye başlanmıştır. Bu birim o tarihten bu yana düzenli olarak hizmet sunmaktadır.

Aile planlaması hizmetleri kapsamında 15-49 yaş evli kadınlar altı aylık dönemlerle evlerinde izlenerek, kendilerine aile planlaması danışmanlığı hizmeti sunulmaktadır. Bu hizmet merkezlere başvuran kişilere de sunulmaktadır. Ebeler, Sağlık Müdürlüğü'nün düzenlediği kursa gönderilmekte ve konu ile ilgili belge aldıktan sonra bu birimde çalışabilmektedirler.

Gerek kişisel görüşmeler gerekse verilen toplu eğitimlerle halkın aile planlaması konusunda bilgilenmesi sağlanmakta, yöntem kullanım oranlarının yıllar içindeki değişimi incelenerek yapılan çalışmalar değerlendirilmektedir.

Tanımlayıcı tipteki bu çalışmada, 15-49 yaş evli kadın izlem formlarından yararlanılarak hazırlanan yıllık çalışma raporları kullanılmıştır. 15-49 yaş evli kadın izlem formları, bu yaş grubundaki kadınların ebeler tarafından evlerinde ziyaret edildiği sırada doldurulmaktadır. Formlarda kadına ve eşine ait demografik bilgiler, annelik bilgileri, önceki gebeliklerin sonucu, anemi riski açısından yapılan değerlendirme, kendi kendine meme muayenesi yapma durumu gibi bilgilerin yanı sıra kullanılan aile planlaması yöntemi ve kullanılmıyorsa nedeni de yer almaktadır. İzlemler en az altı ayda bir yapılmakta ve formlar da bu sıklıkta doldurulmaktadır. Ancak Ev Halkı Tespit Fişleri, gebe izlemi gibi diğer nedenlerle evlere gidildiğinde de fark edilen değişiklikler formlara işlenerek sürekli olarak güncellenmektedir. Birimde çalışan ebeler tarafından ve onların çalışmaları sırasında doldurulduğu için formlardaki verilerin güvenilir olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bölge yönetimi tarafından çeşitli zamanlarda ebe kayıtlarının doğruluğunu ve güncelliğini izlemek amacıyla saha çalışmaları yürütülmektedir. Bölgedeki tüm 15-49 yaş grubu evli kadınların aile planlaması kullanım durumu, her yılın sonunda, bu formlardan yararlanılarak hazırlanan yıllık çalışma raporlarında sunulmaktadır. Çalışmamızda da veri kaynağı olarak bu raporlar kullanılmıştır. Veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve istatistik değerlendirme Epi

Aile Planlaması Yöntemindeki Değişim

İnfo programında yapılmıştır. Değerlendirmede ki-kare trend analizi kullanılmış ve her bir yöntem yıllar bazında analiz edilmiştir. İstatistiksel anlamlı fark, p değerinin 0,05'ten küçük olduğu durumlar için kabul edilmiştir.

Bulgular

Bölgede 2002 yılında 3820 olan 15-49 yaş evli kadın sayısı 2009 yılında 4274'e çıkmıştır. Bölge nüfusu ve bölgedeki kadınlara ilişkin veriler Tablo I'de sunulmaktadır.

Tablo I- NHSEAB'de nüfusun ve kadın sayısının yıllara göre değişimi

Yıllar	Bölge nüfusu	Bölgede izlem yapan ebe sayısı	Ebe başına düşen nüfus	Kadın sayısı	15-49 yaş kadın sayısı	15-49 yaş evli kadın	
						Sayı	%*
2002	21121	14	1509	10543	6114	3820	62,5
2003	22520	13	1732	11237	6506	4021	61,8
2004	23587	18	1310	11774	6831	4379	64,1
2005	30772	20	1539	15345	8913	5303	59,5
2006	34410	22	1564	17142	9888	5458	55,2
2007	34546	23	1502	17226	9947	5125	51,5
2008	34882	21	1661	17464	10041	5100	50,8
2009	29027	14	2073	14534	8412	4274	50,8

*15-49 yaş kadın sayısına göre

NHSEAB'de 2002 yılında %76,6 olan yöntem kullanma oranı 2009'da %83,6'ya yükselmiştir ve aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,001$). Aynı yıllar arasında, yöntem kullanan kadınlarda çağdaş yöntem kullanma açısından da istatistiksel olarak anlamlı bir artış ($p<0,001$) saptanmıştır.

Bölgemizde yöntem kullanan kadınlar değerlendirildiğinde, çağdaş yöntemlerden kondom ($p<0,001$), tüp ligasyonu ($p=0,002$), vazektomi ($p=0,047$) ve enjeksiyon ($p<0,001$) kullanımında anlamlı bir artış; RİA ($p<0,001$) ve spermisid ($p<0,001$) kullanımında ise istatistiksel olarak anlamlı bir azalma saptanmıştır. Hap ($p=0,095$) ve norplant ($p=0,192$) yöntemlerinin oranlarında anlamlı bir değişme tespit edilmemiştir.

Gebe kalmak istemediği halde yöntem kullanan kadınların oranı bölgede 2002 yılında %9,5 (361 kişi) iken, sekiz yıl içinde, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($p<0,001$) azalarak, 2009 yılında, %1,8'e (78 kişi) inmiştir.

Bölgede yaşayan 15-49 yaş evli kadınların kullandıkları aile planlaması yöntemlerinin yıllara göre değişimi Tablo II'de sunulmaktadır.

Tablo II- Bölgede yaşayan 15-49 yaş evli kadınların yıllara göre kullandıkları aile planlaması yöntemleri (%)

Yöntem Durumu	Yıllar							
	2002 (n=3820)	2003 (n=4021)	2004 (n=4379)	2005 (n=5303)	2006 (n=5458)	2007 (n=5125)	2008 (n=5100)	2009 (n=4274)
Yöntem kullananlar	76,6	80,7*	79,6	81,8*	82,8	84,0*	85,3	83,6
Çağdaş Yöntemler	37,4	39,2*	42,4*	48,2*	49,9	51,6*	54,1*	52,4
RIA	21,6	21,5	21,0	21,8	20,9	20,4	20,4	19,1
Hap	2,5	3,0	3,1	3,2	2,9	3,2	3,5	3,5
Spermisid	0,9	0,5	0,3	0,5	0,3	0,4	0,2	0,1
Kondom	7,2	8,7	12,2	16,7	19,5	21,1	22,4	22,1
Enjeksiyon	0,2	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,8	1,1
Norplant	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1
Tüp ligasyonu	4,9	5,0	5,4	5,6	5,8	6,0	6,7	6,3
Vazektomi	-	-	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Geleneksel Yöntemler	39,2	41,5	37,2	33,6	32,9	32,4	31,2	31,2
Geri çekme	39,2	41,4	37,1	33,5	32,8	32,3	31,0	31,0
Vajinal duş	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
Takvim	-	-	-	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Yöntem kullanmayanlar	9,5	4,0	3,9	3,0	2,9	1,6	1,4	1,8
Emzikli	3,4	2,8	2,2	1,5	1,7	0,9	0,8	1,3
Kendi istemeyenler	-	-	-	0,4	0,5	0,4	0,5	0,3
Eşi yöntem istemeyenler	2,0	0,1	0,3	0,4	0,4	0,1	0,1	0,1
Nedeni belli değil	4,1	1,1	1,4	0,7	0,3	0,2	0,0	0,1
Yöntem kullanmasına gerek olmayanlar	13,9	15,3	16,5	15,2	14,3	14,4	13,3	14,6
Çocuk isteyenler	3,4	3,4	4,5	3,8	3,5	3,7	3,4	4,6
Loğusa	0,6	0,6	0,4	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6
Gebe	3,2	4,1	4,0	4,3	3,9	4,2	3,6	3,5
İnfertil	3,2	3,1	2,4	2,0	1,8	1,5	1,5	1,8
Menopoz	2,9	2,8	3,4	2,9	2,8	2,7	2,7	2,5
Eşi uzakta	0,6	0,2	0,6	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3
Eşi infertil	-	-	-	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Histerektomi	0,0	1,1	1,2	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Bir önceki yıla göre $p<0,05$

Tartışma

Bölgemizde, herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanımı açısından, 2002 ile 2009 yılları arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir artış saptanmıştır. Bu artışın özellikle 2002-2006 döneminde olduğu, 2006-2009 döneminde fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bölge yeni kurulduğunda kadınlarda bu konuda bilgi eksikliği olduğu, sonraki yıllarda verilen eğitimlerle kadınların bilinçlendiği; ayrıca ücretsiz, sürekli ve ulaşılabilir aile planlaması hizmeti sunulmasının da yöntem kullanım oranını önemli ölçüde artırdığı düşünülmektedir. Çalışmaların 2006 yılı sonrasında iyice oturması, bölgedeki kadınlardan yöntem kullanımına geçmek isteyenlerin hemen hepsinin buna başlamış olması ve ulaşılan bir noktadan sonra oranı yükseltmenin zorluğu nedeniyle oranların sonraki yıllarda yükselmediği düşünülmektedir. Tablo I'de görüldüğü gibi bölge nüfusu ve buna bağlı

olarak kadın sayısı, ebe sayısı ve ebe başına düşen nüfus yıllar içinde değişiklik göstermektedir. Yeni hizmet binalarının açılması, yeni personel alımı ve izlem yapılan mahallelerin artması nedeniyle 2007 yılına kadar bölge nüfusu artmış; sonrasında elde olmayan sebeplerle, mevcut binaların devredilmesi, personel sayısının azalması neticesinde bölge daralmış ve hizmet sunulan nüfus da azaltılmıştır. Bu değişikliklerin de aile planlaması yöntem kullanım oranlarını dolaylı olarak etkilediği düşünülmektedir.

Türkiye’de gebeliği önleyici yöntem kullanımında son yirmi yılda meydana gelen değişimler incelendiğinde, TNSA-1988 ile TNSA-1998 arasındaki on yıllık dönemde yüzde 63-64 seviyesinde durağanlık gösteren gebeliği önleyici yöntem kullanımının, 2000’li yıllarda hızla artarak 2003 yılında yüzde 71’e; 2008 yılında ise yüzde 73’e yükseldiği görülmektedir (TNSA-2008). Bölgemizde yöntem kullanım oranı, her iki yıl için de Türkiye verilerinden yüksektir.

Gölbaşı Eğitim Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı Bölgesi’ndeki bir araştırmada 15-49 yaş grubu evli kadınların 1983 yılı ile 1999 yılları arasında etkin bir yöntem kullanma sıklığı 1983’te %9,0 iken 1999’a doğru belirgin olarak artmakta ve 1993’de %50,4’e, 1999’da ise %55,2’ye ulaşmaktadır. Tarihler farklı olmakla birlikte bölgemizde de benzer yükselmenin olması, eğitim-araştırma bölgelerinde yapılan çalışmaların birinci basamak hizmetlerinin bu alanda da olumlu sonuçlar verdiğini düşündürmektedir.

Nilüfer HSEaub’nde, 2009 yılında kadınların %83,6’sı (3568 kişi) bir aile planlaması yöntemi kullanmaktadır. Nilüfer Halk Sağlığı Eğitimi ve Araştırma Bölgesi’nde 2006 yılında yapılan bir saha çalışmasında da aile planlaması yöntemi kullanma hızı %84,8 olarak bulunulmuştur¹¹. Bu oran çalışmamızdaki sonuçla benzerdir. Bingöl’de bir sağlık ocağı bölgesinde, 2007 yılında yapılan araştırmada kadınların %83,2’sinin herhangi bir aile planlaması yöntemi kullandığı sonucuna varılmıştır. Bu oran da bölgemiz ile benzerdir ancak oranın TNSA 2003’e (%71,0) göre daha yüksek düzeyde olması araştırmanın il merkezinde yapılması ve kırsal kesimin dikkate alınmamasına bağlanmıştır⁵. Oysa bölgemizdeki kadınlar il merkezinde yaşasalar da öğrenim durumu, gelir düzeyi, sosyal güvence vb. açısından heterojen bir grubu oluşturmaktadırlar. 2006 yılında Çanakkale il merkezinde yapılan bir başka çalışmada 15-49 yaş grubundaki kadınların %86,3’ünün herhangi bir aile planlaması yöntemi kullandıkları saptanmıştır¹². Bu oran hem TNSA sonuçlarından hem de bizim çalışmamızdan biraz yüksektir. Edirne’de yapılan bir çalışmada kadınların %74,7’sinin¹³, Isparta Keçiborlu Eğitim ve Araştırma Bölgesi’nde 2006 yılında yapılan bir çalışmada da kadınların %84,3’ünün herhangi bir aile planlaması yöntemi kullandığı saptanmıştır.

Bölgemizde, 2009 yılında yöntem kullananların %62,8’i (2240 kişi) çağdaş yöntemleri tercih et-

mektedir. 2002 ile 2009 yılları arasında, yöntem kullanan kadınlarda çağdaş yöntem kullanma açısından istatistiksel olarak anlamlı bir artış saptanmıştır. 2002-2008 yılları için 15-49 yaş grubundaki tüm evli kadınlardan modern yöntem kullananların oranları, TNSA sonuçları (2003 %43,1 ve 2008 %46,0) ile karşılaştırıldığında modern yöntem kullanım oranı 2003’de Türkiye oranından düşük ($p<0,05$), 2008’de ise yüksek ($p<0,05$) bulunmuştur.

Türkiye’de son yirmi yılda sadece yöntem kullanım oranlarında değil, kullanılan gebeliği önleyici yöntemlerin dağılımında da önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. TNSA-2008 verilerine göre, ülkemizde modern yöntem kullanımı son yirmi yılda sürekli artmış, modern yöntem kullanan kadınların yöntem kullanan kadınlar içindeki payı, 1988 yılında %50’nin altında iken 1998 yılında %59’a; 2008 yılında ise % 63’e yükselmiştir.

Ülkemizde TNSA-2003 öncesindeki son 15 yılda sürekli olarak artan RİA kullanımının 2003-2008 döneminde önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Buna karşın, son beş yılda hap, kondom ve özellikle tüplerin bağlanması yöntemlerinin kullanımında önemli bir artış görülmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye’de son beş yılda yöntem kullanma yaygınlığında görülen artışın temel olarak yöntem kullanmayan kadınların modern yöntemlere geçişinden, yani modern yöntem kullanımındaki artıştan kaynaklandığını göstermektedir. Türkiye’de kullanılan etkin AP yöntemleri sırasıyla, rahim içi araç (%16,9), kondom (%14,3), tüplerin bağlanması (%8,3) ve oral kontraseptiflerdir (%5,3). Doğal aile planlaması (DAP) yöntemlerinin kullanım sıklığı %26,3 geri çekme, %0,6 takvim yöntemi, %0,2 diğer yöntemler olarak belirlenmiştir (TNSA, 2008). Bölgemizde ise en çok kullanılan modern yöntem %22,1 (945 kişi) ile kondomdur. Diğer etkin AP yöntemleri ise sırasıyla, rahim içi araç (%19,1), tüplerin bağlanması (%6,3) ve oral kontraseptiflerdir (%3,6). 2002 yılında %7,2 olan kondom kullanım oranı 2009 yılında %22,1’e ulaşarak en yüksek artışı yakalamıştır. Bunun nedeninin yöntemle ait bazı özelliklerin yanı sıra, satın alma veya bağış yoluyla temin edilen kondomların halka ücretsiz ve sürekli olarak sunulabilmesi olduğu düşünülmektedir. Birimimizin kondom gereksinimi ilk yıllarda Bursa İl Sağlık Müdürlüğü tarafından karşılanmış, sonrasında bu imkan kalmadığı için Nilüfer Belediyesi veya Uludağ Üniversitesi tarafından satın alma yoluyla kondom temin edilmiştir. Ayrıca birimizimize zaman zaman kondom bağışları da yapılmıştır.

Gölbaşı Eğitim Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı Bölgesi’ndeki araştırmada 15-49 yaş grubu evli kadınların kullandığı etkin yöntemlerden en çok artanı rahim içi araçtır. 1983’de RİA %3,2 iken oranında kullanılırken 1999’da oran %35,7’ye ulaşmıştır¹⁴. Manisa’da kırsal alanda yapılan bir çalışmada kadınların % 50,3’ünün herhangi bir modern yöntem kullandığı, en

Aile Planlaması Yöntemindeki Değişim

fazla bilinen yöntemlerin RİA, oral kontraseptif ve kondom olduğu saptanmıştır¹⁵. Isparta Keçiborlu Eğitim ve Araştırma Bölgesi'ndeki çalışmaya göre kadınların %65,0'inin herhangi bir modern bir aile planlaması yöntemi kullanıyorken, en çok kullanılan modern aile planlaması yöntemi %44,6 ile rahim içi araçtır¹⁶. Bu çalışmaların sonuçların en çok tercih edilen yöntem açısından Türkiye ile benzer ancak bölgemiz ile farklıdır.

Bölgemizde kondom, tüp ligasyonu, vazektomi ve enjeksiyon kullanımında istatistiksel olarak anlamlı bir artış, RİA ve spermid kullanımı ise anlamlı bir azalma saptanmıştır. Hap ve norplant yöntemlerinin oranlarında anlamlı bir değişme tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Aşlında tüm yöntemlerin kullanım oranlarındaki değişimin nedenlerini saptamak için, kişi bazındaki verileri değerlendirmek daha uygun olabilir. Ancak çalışmamızda toplu veriler dikkate alındığından bu mümkün olamamıştır. Örneğin RİA uygulama hizmeti, birimizde sürekli ve ücretsiz sunulmasına rağmen, bu yöntemin kullanım oranındaki düşmenin nedeni, kişilerin diğer modern yöntemlere geçişi olabilir. Ancak veriler kişi bazında ele alınmadığı için bunu net olarak söylemek mümkün olamamaktadır. Toplu veriler dikkate alındığında, yeni RİA kullanıcılarının az sayıda olması, uzun süre koruyuculuğu olan bu yöntemi kişilerin önceki yıllarda seçmiş olmasına bağlanabilir. Aile planlaması birimizde cerrahi yöntemler uygulanmamasına rağmen; tüp ligasyonu ve vazektomi kullanım oranlarındaki artışın nedeni, verilen eğitimler ve bu hizmeti sunan sağlık kurumlarına ulaşım imkanlarının kolay olması olabilir. Hap kullanım oranında anlamlı bir değişme olmaması, bu hizmetin birimizde düzenli ve sürekli bir şekilde sunulamamış olmasından kaynaklanabilir.

Ülkemizde modern yöntem kullanımındaki gelişmelere paralel olarak, geleneksel yöntem kullanımında, bazı dalgalanmalar olmakla birlikte, genel olarak bir azalma olduğu görülmektedir (TNSA Ön ve Son Rapor 2008). Geleneksel bir yöntem olan geri çekmenin yaygınlığında son yirmi yılda önemli bir değişme olmadığı, Türkiye'deki her dört evli çiftten birinin geri çekme yöntemi kullanmaya devam ettiği görülmektedir. 2008 yılında ülkemizde geleneksel yöntem kullanım oranı %27,1 iken bu oran bölgemiz için %31,2 (en fazla kullanılan geleneksel yöntem %31,0 oranı ile geri çekme)'dir (2009). Yani hem ülkemizde hem bölgemizde, 2002 yılından bugüne, en yüksek oranda kullanılan aile planlaması yöntemi geri çekme yöntemi olmuştur. Isparta Keçiborlu Eğitim ve Araştırma Bölgesi'ndeki çalışmaya göre kadınların geleneksel yöntem kullanım sıklığı %31,0 geri çekme, %0,1 takvim yöntemi, %0,1 vajinal duş olarak saptanmıştır. Bu sonuçlar da Türkiye ve bölgemiz verileri ile uyumludur.

TNSA-2008'de toplam aile planlaması talebinin %79 olduğu ve bu talebin %92'sinin karşılandığı belirtil-

miştir¹⁷. Ulusal ve uluslararası düzeyde AP hizmetlerine önem ve öncelik verilmesine karşın, dünyada da çocuk istemedikleri halde gebelik önleyici yöntem kullanmayan yaklaşık 300 milyon çift bulunduğu bildirilmektedir¹⁸. Ülkemiz için %26,9 olan gebe kalmak istemediği halde yöntem kullanmayan kadınların oranı bölgede 2002 yılında %9,5 (361 kişi) iken, sekiz yıl içinde, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azalarak, 2009 yılında, %1,8'e (78 kişi) inmiştir. Yöntem kullanmasına gerek olmayanların oranında belirgin bir değişiklik olmamasına rağmen ($p>0,05$) bu oranın azalması yöntem kullanımına geçiş olduğunu düşündürmektedir. Edirne'de yapılan bir çalışmada kadınların %17,7'sinin başka çocuk sahibi olmak istemediği halde herhangi bir kontraseptif yöntem kullanmadığı saptanmıştır¹³. Bölge sonuçları, hem Türkiye'den hem de bu çalışmadan oldukça düşüktür.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bölge nüfusu ve buna bağlı olarak kadın sayısı, ebe sayısı ve ebe başına düşen nüfusun yıllar içinde değişiklik göstermesi çalışmamızı olumsuz yönde etkilemiş olabilir. Veri kaynağı olarak doğrudan 15-49 yaş evli kadın formlarının değil de bu kartlardan yararlanılarak hazırlanan yıllık raporların kullanılması; kadınların yaş ortalaması, öğrenim durumları gibi bazı demografik bilgilerin çalışmada sunulmamasına neden olmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Aile planlaması hizmetlerinin istenilen hıza ulaşması ve sürdürülmesinde hizmetin niteliği önemlidir. Nitelikli bir AP, her şeyden önce kolay ulaşılabilen, uyum içinde yönetilen sağlık kuruluşlarında, eğitilmiş personel tarafından danışmanlıkla sürdürülen hizmettir⁹. "Nilüfer Halk Sağlığı Projesi" kapsamında yürütülen aile planlaması hizmetleri profesyonel ve destekleyici bir yönetim ile eğitilmiş ve deneyimli çalışanlar tarafından sürdürülmektedir. Aile planlaması yöntemi kullanımı konusunda bugüne kadar sunulan hizmetler değerlendirildiğinde elde edilen verilerin Türkiye ve bölge verilerine göre oldukça iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Bölge sonuçları yıllar içinde değerlendirildiğinde de yavaş da olsa özellikle başta çağdaş yöntem kullanımında olmak üzere olumlu yönde bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu değişimlerin sebebinin ücretsiz ve ulaşılabilir hizmet sunulması ile sürekli verilen halk eğitimleri olduğu düşünülmektedir. Ancak; halkın ve çalışanların memnuniyetinin ve katılımının yüksek olduğu, sektörlerarası işbirliği ve eğitimlerle desteklenen, sürekli iyileşme ve yeniliğe açık, amacındaki tutarlılık ve yönetici desteği ile sorumluluk bilinci içinde çalışmaya devam edilmesi bu hizmetlerdeki başarıyı mükemmelere doğru bir adım daha yaklaştıracaktır. Diğer sağlık hizmetleri gibi aile planlaması hizmetlerinin de iyi planlanarak, eğitilmiş

bir ekip tarafından ücretsiz, ulaşılabilir ve sürekli sunulmasının gelecekteki AP hizmetlerini yönlendirecek başlıca faktör olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. Smith R, Ashford L, Gribble J, Clifton D. Family Planning Saves Lives. Fourth Edition. 2009.
2. Giray H, Keskinoglu P. Işıkent Sağlık Ocağı'na Başvuran 15-49 Yaş Evli Kadınların Etkili Aile Planlaması Yöntemi Kullanımı ve Etkileyen Etmenler. STED. 2006; 15(2): 23
3. Brown SS, Eisenberg L, Editors. The Best Intention: Unintended Pregnancy and the Well-Being of Children and Families. Committee on Unintended Pregnancy Division of Health Promotion and Disease Prevention Institute of Medicine. Washington, D.C; 1995. 2-3.
4. Yıldızhan B, Yıldızhan R, Adalı E, Şahin S, Ataman O, Süer N. 2000-2004 Yıllarında İstanbul Göztepe Eğitim ve Araştırma Hastanesindeki Aile Planlaması Yöntemlerinin Değerlendirilmesi. Van Tıp Dergisi. 2006; 15 (4):104-106.
5. Kaya H, Tatlı H, Açık Y, Deveci SE. Bingöl İli Uydükent Sağlık Ocağı Bölgesindeki 15-49 Yaş Kadınların Aile Planlaması Yöntemi Kullanım Düzeyinin Belirlenmesi. Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi. 2008; 22(4): 185-191.
6. Türk Tabipleri Birliği, Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık Raporu. 2008
7. Ege E, Timur S, Zincir H. Ebelik Son Sınıf Öğrencilerinin Aile Planlaması Eğitimi Etkinliğinin Değerlendirilmesi. STED. 2005;14(9): 202-207.
8. The Millenium Development Goals Report 2009. United Nations. New York, 2009;26.
9. Gemalmaz AF, Okyay P, Doyuran E, Başak O, Beşer E. Aydın İli 1 Nolu AÇSAP Merkezi Aile Planlaması Hizmetlerinin Değerlendirilmesi. STED. 2005; 14(4): 80.
10. Uludağ Üniversitesi Halk Sağlığı Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi. 2008 Yılı Çalışma Raporu. 2008
11. Aydın N, Aytakin H. Nilüfer Halk Sağlığı Eğitim ve Araştırma Bölgesi'nde Yaşayan 15-49 Yaş Evli Kadınların Aile Planlaması Yöntemlerini Kullanma Durumları, Doğurganlık Özellikleri ve Bunları Etkileyen Etmenler. 9. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi 3-6 Kasım Ankara, Kongre Kitabı. 2004; 248.
12. Tanrıverdi G, Özkan A, Şenveli S. Çanakkale'deki Kadınların Aile Planlaması Yöntemlerini Tercih Nedenleri. Fırat Tıp Dergisi. 2008; 13(4): 251-254.
13. Tokuç B, Eskioçak M, Ekuklu G, Saltık A. Edirne Merkezinde 15-49 Yaş Evli Kadınların Aile Planlaması Yöntemleri Konusundaki Bilgi Düzeyleri ve Yöntem Kullanım Oranları. 2005;14(1): 8-14.
14. Aksakal NB, Özkan S, Aycan S. Gölbaşı Eğitim Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı Bölgesi'ndeki 15-49 Yaş Evli Kadınların 1983-1999 Yılları Arasında Etkin Aile Planlaması Yöntemlerini Kullanma Düzeyleri. Türkiye Klinikleri J Med Sci 2001, 21:445-448.
15. Altıparmak S, Adıgüzel Z. Manisa'da Yaşayan 15-49 Yaş Grubu Evli Kadınlarda Aile Planlaması Yöntemleri İle İlgili Bilgi, Tutum Ve Davranışları; Kırsal Alan Örneği. Jinekoloji ve Obstetrik Dergisi (Logos). 2006; 20(3):142-149.
16. Uzun E, Kişioğlu M, Nayir T, Öztürk M, Kişioğlu AN. Isparta Keçiborlu Eğitim Ve Araştırma Bölgesi'nde 2006 Yılı 15-49 Yaş Kadın İzlem Fişlerine Göre Aile Planlaması Hizmetlerinin Değerlendirilmesi. Fırat Tıp Dergisi. 2008;13(4): 251-254.
17. TNSA 1998, 2003 ve 2008 Raporları, www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2008.
18. Gılıç E, Ceyhan O, Özer A. Niğde Doğumevinde Doğum Yapan Kadınların Aile Planlaması Konusundaki Bilgi Tutum ve Davranışları. Fırat Tıp Dergisi. 2009; 14(4):237-41.